

УДК: 334.716

O‘ZBEKISTON SANOATI RIVOJLANISHINING ISTIQBOLLARI

Fayziyeva Shirin Shodmonovna - QarMII “Innovatsion iqtisodiyot”
kafedrasi dotsenti, i.f.n.

ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ ПРОМЫШЛЕННОСТИ УЗБЕКИСТАНА

Файзиева Ширин Шодмоновна - доцент кафедры
“Инновационная экономика” КарИЭИ, к.э.н.

PROSPECTS FOR INDUSTRIAL DEVELOPMENT IN UZBEKISTAN

Fayziyeva Shirin Shodmonovna - Associate Professor of the
Department of “Innovative Economics” of KarMII, Ph.D.

Аннотация: Ushbu maqolada O‘zbekiston sanoat tarmog‘ining milliy iqtisodiyotda tutgan o‘rni, uning barqaror rivojlanishi, tarmoq rivojlanishining iqtisodiy samaradorligi, rivojlanish istiqbollari to‘g‘risidagi fikrlar yoritilgan.

Калит so‘zlar: sanoat, samaradorlik, tarkibiy o‘zgarishlar, texnologiya, modernizatsiyalash, diversifikatsiya, mahsulot hajmi, budget, soliq, pul kredit, narx, investitsiya, tahlil.

Аннотация: В данной статье описывается роль промышленной сети Узбекистана в национальной экономике, ее устойчивое развитие, экономическая эффективность развития сети и перспективы развития.

Ключевые слова: промышленность, эффективность, структурные изменения, технологии, модернизация, диверсификация, объем продукции, бюджет, налог, денежный кредит, цена, инвестиции, анализ.

Abstract: This article describes the role of the industrial network of Uzbekistan in the national economy, its sustainable development, the economic efficiency of network development and development prospects.

Key words: industry, efficiency, structural changes, technology, modernization, diversification, production volume, budget, tax, monetary credit, price, investment, analysis.

1. KIRISH

Iqtisodiyotni erkinlashtirish jarayonlarini yanada chuqurlashtirish, sanoat tarmoqlaridagi tarkibiy o‘zgarishlarni izchil amalga oshirish, modernizatsiyalash va diversifikatsiyalash jarayonlarini davom ettirish – O‘zbekiston muvaffaqiyatining asosiy omilidir. Mamlakat yalpi ichki mahsulotining mutasilsiz o‘sishi an’anaviy xomashyo tarmoqlari yoki jahon bozorida qulay konyunktura, ayrim xomashyo va materiallar narxining yuqoriligi hisobidan emas, aksincha, raqobatbardosh tayyor mahsulotlar ishlab chiqarish, zamonaviy xizmat ko‘rsatish sohaslarini jadal hamda ustuvor rivojlantirish hisobiga ta‘minlanmoqda. Umuman sanoat respublikamiz iqtisodiyotining asosiy tarmoqlaridan biri hisoblanadi. Chunki, sanoat o‘zining qo‘shimcha qiymat yaratishi, aholi ehtiyojini qondirishdagi o‘rni va yuqori darajaga ega bo‘lgan ishlab chiqarish lokomotivi bilan boshqa soha va tarmoqlardan tubdan farq

qiladi. Sanoat tarmog‘ining rivojlanishi milliy iqtisodiyotning barqaror sur‘atlar bilan rivojlanishiga olib keladi. Sanoat sohasida qazib olingan, ekinlardan olingan hosil va barcha resurslarni qayta ishlash, ulardan yangidan-yangi mahsulotlar ishlab chiqarish, assortiment va nomenklaturaning ko‘payishi hisobiga diversifikatsiyalash jarayonlari takomillashadi.

Sanoat tarmog‘i yirik ishlab chiqarish instituti bo‘lishi bilan birgalikda, aholini ish bilan ta‘minlash va yangi ish joylarini tashkil etishda ham muhim ahamiyat kasb etadi.

Sanoat tarmog‘ini ish bilan bandlikni oshirishdagi yana bir muhim xususiyati qayta ishlash va qo‘shimcha qiymat yaratishdagi faolligi hisobiga yuzaga chiqadi. Ya‘ni, qayta ishlovchi korxonalarining ko‘paygani va qo‘shimcha qiymatni ortgani sari sanoatda ham band bo‘lgan xodimlar soni ortaveradi. Natijada qo‘shimcha qiymat va qayta ishlashning o‘sishi bilan sanoatda band

bo'lgan xodimlar sonining o'zgarishi o'rtasida to'g'ri bog'liqlik mavjud. Sanoat jahon iqtisodiyotida ishtirok etayotgan davlatlar o'rtasidagi iqtisodiy integratsiya jarayonlarini muvofiqlashtirish va iqtisodiyot tarmoqlari o'rtasidagi muvozanatni ta'minlashga yordam beradi. Natijada, barcha mamlakatlarning tabiiy, mehnat va moliyaviy resurslari, fan-texnikaning barcha yutuqlaridan oqilona foydalanish imkoniyati yuzaga keladi. Bu esa o'z navbatida yuqori qo'shimcha qiymatga ega bo'lgan mahsulotlar ishlab chiqarishni ko'paytirishni ta'minlaydigan kimyo, neft-gaz va neft-kimyo sanoatini, mashinasozlik, metallni qayta ishlash, qurilish materillari ishlab chiqarish, yengil, oziq-ovqat sanoatining yuqori texnologiyalarga asoslangan tarmoqlarini va boshqa sohalarni yuksak darajada rivojlantirishni talab etadi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Sh.M.Mirziyoyev tomonidan qabul qilingan "O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha harakatlar strategiyasi to'g'risida"gi Farmonida "... mamlakatimizni modernizatsiya qilish hamda hayotning barcha sohalarini liberallashtirish bo'yicha ustuvor yo'nalishlarni amalga oshirish maqsadida iqtisodiyotni rivojlantirish va liberallashtirishning ustuvor yo'nalishlarida milliy iqtisodiyotning yetakchi tarmoqlarini modernizatsiya va diversifikatsiya qilish hisobiga uning raqobatbardoshligini oshirish masalasi turadi [1]. Chunki, ishlab chiqarishni modernizatsiya qilish va diversifikatsiyalash iqtisodiy xavfsizlikni ta'minlash hamda mustahkamlashning muhim sharti hisoblanadi. Shunga muvofiq, izchillik bilan amalga oshirilayotgan istiqbolli loyihalar tufayli milliy sanoat salohiyati tobora yuksalib bormoqda.

2. MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Sanoat sohasini rivojlantirishning dolzarbligi va iqtisodiyotni takomillashtirishda tutgan o'rning nihoyat darajada zarurligi bilan doimiy ravishda tadqiqotchi olimlarning diqqat markazida bo'lgan. Ushbu masala mavzu yuzasidan xorijlik olimlardan

Y.Rodionov, R.S.Porter, D. Deveryuks, B.Roberts, R.N. Nureyevlar ilmiy yangiliklar yaratgan bo'lsalar, mahalliy olimlardan Y.A.Abdullayev, A.Abduhamidov, U.Muxitdinov, A.A. Ortiqov, X.Ishbutayeva, Sh.Nizomova, E.X.Maxmudov, M.Isoqovlar bir qator ilmiy tadqiqotlar olib borishga erishgan. Xususan, A.Artikov "O'zbekistonda sanoatni rivojlantirishning qator imkoniyatlari, geografik va iqtisodiy omillari"ga [6], M.P.Narziqulov "Sanoatni rivojlanish strategiyasini ishlab chiqish jarayonida asosiy e'tibor tarkibiy o'zgarishlarga qaratilganligi"ga [7], E.X.Maxmudov "Sanoat tarmoqlari rivojlanishiga sharoit yaratishning strategik yo'nalishlari birinchi navbatda budjet, soliq, pul kredit, narx va valyuta siyosati kabi vositalarni qamrab olgan qulay makroiqtisodiy muhitni yaratish"ga [8] bog'liqliklariga alohida to'xtalib o'tishgan.

3. TADQIQOT METODOLOGIYASI

Maqolada tahlil va sintez, induksiya va deduksiya, statistik guruhlash, ekspert baholash, ilmiy abstraksiyalash va boshqa usullardan keng foydalanildi.

4. ASOSIY TAHLIL VA NATIJALAR

Tahlillar natijasiga ko'ra, 2017 yilda yal-pi ichki mahsulot tarkibida sanoatning (qurilishni qo'shgan holda) ulushi 33,5 foizni tashkil etgani [8] va O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning Oliy Majlisga Murojaatnomasida bu haqida to'xtalib [2], "... hisobot yilida ham mamlakatimizning iqtisodiy va ijtimoiy sohalarida mutanosiblikka erishilgani, modernizatsiya hamda diversifikatsiya tufayli yuqori sur'atlar ta'minlanganini alohida qayd etgani buning yaqqol tasdig'idir. Ya'ni, ... mamlakatimizda qisqa muddatda 161 ta yirik sanoat obyekti ishga tushirildi. Bu biz uchun kelgusi yilda qo'shimcha 1,5 trillion so'mlik mahsulot ishlab chiqarish imkonini beradi. Masalan, Toshkent issiqlik elektr stansiyasida bug'-gaz qurilmasi barpo etildi. Bu esa qo'shimcha ravishda 2,5 milliard kilovatt elektr energiyasi ishlab chiqarish imkonini beradi. Shuningdek, Navoiy issiqlik elektr stansiyasida ikkinchi bug'-gaz qurilmasi, Qizilqum bag'ridagi Avminzo-Amantoy oltin

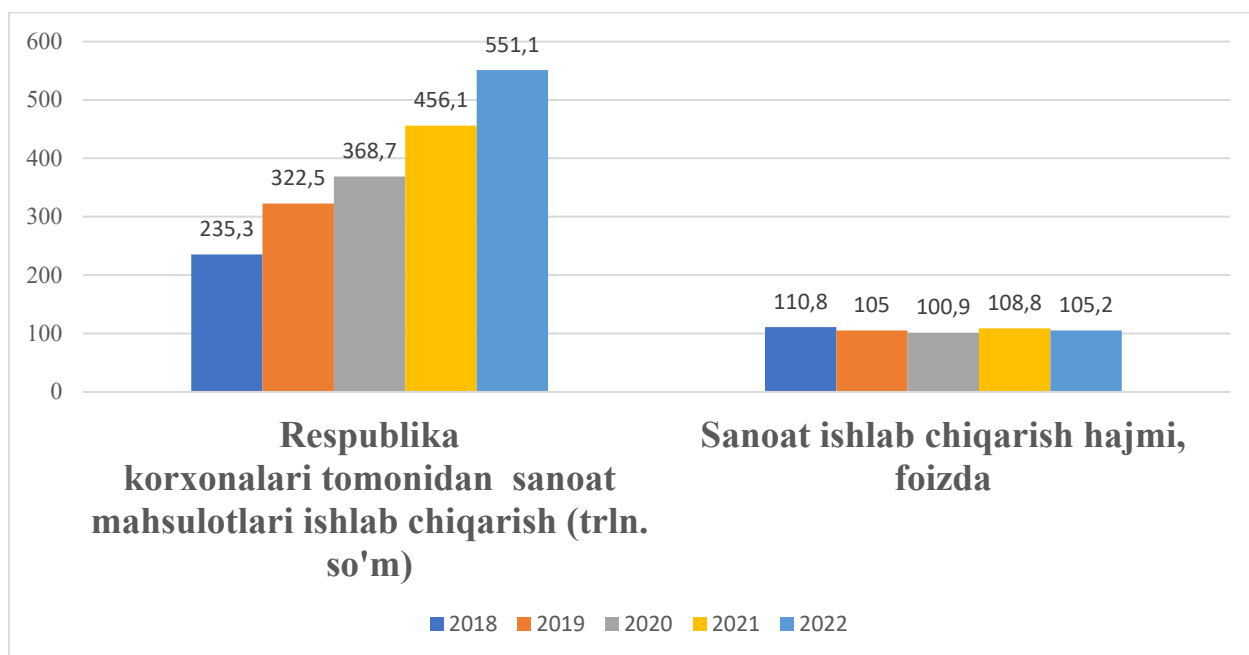
konlari negizida gidrometallurgiya zavodi qurish bo'yicha ishlar davom etmoqda. Hozirgi vaqtda Olmaliq kon-metallurgiya kombinati tomonidan "Yoshlik – 1", "Yoshlik – 2" konlarini o'zlashtirishga kirishildi. Sardoba, Markaziy Farg'ona va To'palang suv omborlarini qurish bo'yicha ishlar jadal olib borilmoqda. Bu yirik inshootlar ham, hech shubhasiz, mamlakatimiz iqtisodiy hayotida muhim voqea bo'ladi. Farg'ona – Marg'ilon yo'nalishidagi temir yo'l tarmog'i ayni paytda elektrlashtirilmoqda. Yana bir yirik obyekt – Qandim gazni qayta ishlash kompleksi ishga tushirilishi hisobidan 2018 yilda qo'shimcha ravishda 4 milliard 100 million kub metr tabiiy gazni qayta ishlash, 67 ming tonnadan ziyod kondensat, 106 ming tonnadan ortiq oltingugurt ishlab chiqarish imkoni yaratiladi. O'zbekiston iqtisodiyoti-ning lokomotivlaridan biri bo'lgan Muborak gazni qayta ishlash zavodida kelgusi yili qo'shimcha ravishda 6 milliard kub metr tabiiy gazni oltingugurtdan tozalaydigan bloklar to'liq faoliyat boshlaydi. Shular qatorida "O'zagrotexsanoatxolding" aksiyadorlik jamiyatida yangi yilda 5 mingdan ko'proq zamonaviy traktorlar, mingdan ziyod paxta terish mashinasi va 2 mingdan ortiq pritseplar ishlab chiqarish yo'lga qo'yiladi" [2].

Bunday yuqori ko'rsatkichlar chuqur o'ylangan va puxta tahlillar asosida ishlab chiqilgan, bir-biri bilan uzviy bog'liq strategik dasturlar ijrosining samarasidir. Aytish mumkinki, 2017-2021 yillarda sanoatni yuksak darajada rivojlantirish dasturi hamda ishlab chiqarishni modernizatsiya qilish, texnik va texnologik yangilashga doir tarmoq dasturlarining izchil ijrosi barcha tarmoqlar faoliyatida qo'shimcha qiymatga ega raqobatbardosh mahsulotlarni tayyorlashda yangi sahifalar ochmoqda. Ayni vaqtda sanoat mahsulotlarining qariyb 80 foizi ularning hissasiga to'g'ri kelayotgani bunga asos bo'ladi [1].

Mustaqillik yillarida mashinasozlik va avtomobilsozlik, kimyo va neftkimyo, oziq-ovqat, qurilish materiallari sanoati, farmatsevtika va mebelsozlik, telekommunikatsiya uskunalari, kompyuter texnikasi va mobil telefonlar, keng turdagi maishiy elektronika mahsulotlari ishlab chiqarish kabi tarmoqlar jadal taraqqiy etib sanoatimizning lokomotivlariga aylandi. Bularning barchasi xalqimizning yuqori texnologiyali sanoat mahsulotlariga bo'lgan ehtiyojini o'zimizda ishlab chiqarilgan arzon va sifatli tovarlar hisobidan qondirishga xizmat qilmoqda. Yuqorida qayd etilgan sohalar ishlab chiqarishni doimiy ravishda modernizatsiya qilish va ilm-fan yutuqlaridan keng foydalanishni taqozo etadi. Shu bois sanoat korxonalariga eng zamonaviy texnika va texnologiyalarni jalb etish bugungi kundagi ustuvor vazifalaridan biri sifatida dolzarbligicha qolmoqda. Keyingi yillarda sanoat korxonalari moliviy-xo'jalik faoliyatini tartibga solish tizimini shakllantirish va bosqichma-bosqich takomillashtirish natijasida sohada bir qator siljishlarga erishildi.

Sanoat mahsulotlarini ishlab chiqarish hajmini 1,4 baravarga oshirish, tabiiy gazni qayta ishlash darajasini 8 foizdan 20 foizga yetkazish, avtomobil sanoatida ishlab chiqarish hajmini 1,4 baravarga va eksport hajmini 2 baravarga ko'paytirish, qurilish materiallari ishlab chiqarish hajmini 2 baravarga oshirish ko'zda tutilgan.

Bugungi kunda sanoat sohasida (qurilish bilan hisoblaganda) mamlakat YAIMining uchdan bir qismi yaratilib, iqtisodiyotda band bo'lganlarning deyarli 14 foizi mazkur soha hissasiga to'g'ri keladi. So'nggi 5 yilda sanoat korxonalari soni 2 baravar ko'payib, 100 mingtaga yaqinlashdi. Milliy iqtisodiyot barqarorligini ta'minlash va yalpi ichki mahsulotda sanoat ulushini oshirishga qaratilgan siyosatni davom ettirish amalga oshirilmoqda.

1-rasm. O‘zbekiston Respublikasi sanoat korxonalarida mahsulot ishlab chiqarish hajmi (trln.so‘m va foizda)

Yuqorida keltirilgan 1-rasm ma’lumotlariga ko‘ra dastlabki ma’lumotlar bo‘yicha 2022 yilning yanvar-dekabr oylarida respublika sanoat korxonalaridan tomonidan 551,1 trln. so‘mlik sanoat mahsulotlari ishlab chiqarilgan bo‘lib, 2021 yilning yanvar-dekabr oyiga nisbatan sanoat ishlab chiqarishining fizik hajmi indeksi* 105,2 % ni tashkil etdi. Demak, mamlakat sanoat tarmoqlarida o‘shish ko‘rsatkichiga erishilganligidan dalolat beradi.

Prognozlashtirish va makroiqtisodiy tadqiqotlar instituti (PMTI) mutaxassislari tomonidan so‘nggi yillarda O‘zbekistonda sanoat sohasida amalga oshirilgan islohotlar va ularning eng muhim natijalari o‘rganildi.

2017-2022 yillarda sanoatning yalpi ichki mahsulotdagi ulushi 21,1 foizdan 26,7 foizga oshdi. Bu davrda sanoat mahsulotlarini ishlab chiqarishdagi o‘shish 141,3 foizni tashkil qildi. Bunday barqaror o‘shish YAIMda sanoatning ulushi ortishiga olib keldi.

Ishlab chiqaradigan sanoat tarmog‘i jadal sur‘atlar bilan rivojlanib, o‘shish sur‘ati o‘tgan davr mobaynida 147,4 foizni tashkil etdi. Bundan tashqari, elektr, issiqlik va gaz ta‘minoti tarmog‘i (139,2 foiz), shuningdek, tog‘-kon sanoati (130,4 foiz) jadal sur‘atlarda rivojlandi.

O‘zbekiston sanoatining 83,2 foizini ishlab chiqaradigan sanoat tarmog‘i tashkil

etadi. Bu yuqori qo‘shimcha qiymatga ega mahsulotlar ishlab chiqarishni kengaytirish, xom-ashyoni qayta ishlash darajasini oshirish, zamonaviy texnologiyalarni joriy etishga qaratilgan tarmoqlarni rivojlantirish kompleks dasturlari hayotga tatbiq etilayotgani natijasidir.

O‘rta va yuqori texnologiyali tarmoqlar ulushining 52,7 foizdan 61,7 foizga oshgani ham sanoat tarkibidagi sifat o‘zgarishlaridan dalolat beradi. Bu ichki bozorda ham, tashqi bozorda ham xaridorgir bo‘lgan yuqori qo‘shimcha qiymatli mahsulotlar ishlab chiqarish ko‘lami oshgani dalildir.

Masalan, portlandsement ishlab chiqarish shu davrda 1,3 barobar, qo‘rg‘oshinli akkumulyatorlarni ishlab chiqarish -1,4 barobar, avtomobil dvigatellarini ishlab chiqarish - 2,5 barobar, yengil avtomobillarni ishlab chiqarish - 2,3 barobar, sovutgich va muzlatgichlarni ishlab chiqarish - 3,7 barobar oshdi [13].

Ayniqsa, Qashqadaryo viloyatida yangi sanoat korxonalarining faoliyat boshlaganligi respublika ko‘rsatkichlarida yetakchilik qilmoqda. Iqtisodiy tadqiqotlar va islohotlar markazining Qashqadaryo filiali tomonidan Statistika agentligi ma’lumotlaridan foydalanib viloyatning 2023 yil yanvar-iyun oylaridagi sanoat ko‘rsatkichlarining tahlil

ma'lumotlaridan foydalanadigan bo'lsak, viloyat bo'yicha 14212,2 mlrd.so'mlik sanoat mahsulotlari ishlab chiqarilgan bo'lib, o'tgan yilning mos davriga nisbatan 106,6 foizga oshgan. Viloyat sanoat tarkibida tog'-kon sanoatining ulushi 5,1 %, ishlab chiqariladigan sanoat 80,8%, elektr, gaz, bo'g' bilan ta'minlash va havoni konditsiyalash sanoati 13,7%, suv bilan ta'minlash, kanalizatsiya chiqindilarini yig'ish va utilizatsiya sanoati 0,4% ni tashkil qilgan.

5. XULOSA VA TAKLIFLAR

Tahlil ma'lumotlari shundan dalolat beradiki, o'tgan davr mobaynida sanoatdagi tarkibiy o'zgarishlar natijasida sohaning mamlakat iqtisodiyotidagi ulushi, mahsulot ishlab chiqarish salohiyati sezilarli darajada oshdi. Lekin hali mamlakatimiz sanoati rivojlanishi uchun mavjud imkoniyatlardan to'liq foydalanilayapti, deb bo'lmaydi. Bu jarayon quyidagi omillar bilan bog'liq:

- moddiy xomashyo resurslaridan foydalanish samaradorligini past darajada ekanligi;

- sanoat majmuiga kiritilgan investitsiyalar tarmoq mahsulotlari eksporti salmog'ining oshishiga hissa qo'sha olmayotganligi, asosan ichki bozor uchun mahsulot yetkazib berish bilan cheklanishi; [3]

- sanoat korxonalarida mavjud kapitalning moddiy va ma'naviy jihatdan eskirganligi, natijada mahsulot yaratishda tannarxning yuqori darajaga chiqib ketishi, sifat darajasi bo'yicha import mahsulotlar sifati bilan raqobatlasha olmayotganligi, elektr energiyasi va qo'l mehnatidan foydalanish qisqarmaganligi.

Yuqoridagi muammolar sanoatda tarkibiy investitsion siyosatni yanada takomillashtirish yuzasidan aniq chora-tadbirlar ishlab chiqishni talab etadi. Shu bilan birga mamlakat sanoati rivojlanishini ta'minlovchi quyidagi yo'nalishlarni taklif etamiz:

- investitsion ishlab chiqarishni rivojlantirish, keng ko'lamli ehtiyojlarni qondirishga qaratilgan, ilmiy asoslangan loyihalar ishlab chiqish;

- korxonalarda innovatsion salohiyatni takomillashtirish, ilm va yuqori texnologiya talab qiladigan yangi korxonalar tashkil etish va import mahsulotlari bilan raqobatlasha oladigan mahsulotlar ishlab chiqarish;

- rivojlangan mamlakatlarning sanoat mahsulotlari ishlab chiqaruvchi zamonaviy texnika-texnologiyalarini import qilish siyosatini jadallashtirish;

- sanoatda xususiy tarmoq va kichik tadbirkorlik ulushini oshirish;

- diversifikatsion faoliyatni takomillashtirish, ichki zahira va mavjud imkoniyatlardan to'liq foydalanishni ta'minlash lozim bo'ladi.

Bugungi kunda sanoatni rivojlantirishning asosiy omillari quyidagilar bo'lishi ko'zda tutilmoqda:

- qurilish materiallari industriyasini rivojlantirish;

- sanoatni rivojlantirishda bank kreditlari ta'sirchanligini oshirish;

- sanoatni rivojlantirishda qo'shma korxonalarining ulushini oshirish;

- mahalliy xomashyoni qayta ishlash;

- mahalliy lashtirish dasturi va Xalqaro sanoat yarmarkasi va kooperatsiya birjasi doirasida yaratilgan imtiyoz va preferensiyalardan keng foydalanish;

- ishlab chiqarilgan mahsulotlar eksporti ko'lamini kengaytirish, kichik korxonalar mahsulotlarini eksportga yo'naltirishga ko'maklashish.

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, respublikada amalga oshirilgan va oshirilayotgan islohotlarning barchasi mamlakat makroiqtisodiy barqarorligining oshishi bilan birga aholi turmush farovonligiga ijobiy ta'sir etmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 7 fevraldagi "O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha Harakatlar strategiyasi to'g'risida"gi PF-4947-sonli farmonining 1-ilovasi "2017-2021 yillarda O'zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo'nalishi bo'yicha Harakatlar strategiyasi". Lex.uz.

2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning Oliy Majlisga Murojaatnomasi. Xalq so‘zi 23 dekabr 2017 y. № 258 (6952).
3. O‘zbekiston Respublikasining “Raqobat to‘g‘risida”gi qonuni // Xalq so‘zi. 2012 yil 7 yanvar.
4. O‘zbekiston Respublikasining “Xususiy korxonalar to‘g‘risida”gi Qonuni. Qonun va qarorlar. – T.: O‘zbekiston, 2011.
5. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 15.12.2010 y. № PQ,-1442 sonli “2011-2015 yillarda O‘zbekiston Respublikasi sanoatini rivojlantirishning ustuvor yo‘nalishari to‘g‘risida”gi qarori.
6. A.Ortikov. Sanoat iqtisodi. Darslik. T.: TDIU, 2009. 236 b.
7. Стратегия дальнейшего повышения конкурентоспособности национальной экономики: материалы IV-го Форума экономистов / отв. ред. М.П. Нарзикулов. Ташкент. ВаК1паПрез\$, 2012. С. 8.
8. E.X. Maxmudov, A. Ortikov, F. Karimov. Korxonona iqtisodiyotning asosiy bo‘g‘ini. / Hamkor. 2010 yil 7 fevral.
9. Abdulkarimov I.T. va boshqalar Korxonona iqtisodiy salohiyati tahlili. - T.: Iqtisodiyot va hudud dunyosi, 2003, - 256 b.
10. www.stat.uz.
11. <http://kvarts.uz>.
12. <https://www.energonazorat.uz>.
13. <http://www.biznes-daily.uz>.
14. <http://evu.uz>.